

Emek Hakları, Aktivizm ve Hukuk*

Dilek HATTATOĞLU**

GİRİŞ

Enformel ekonomi, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de büyüyor. Esnek ücrtime bağlı olarak taşeronlaşmanın ve esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, yapısal uyum programlarının uygulanması, özellikle eğitim ve sağlık alanlarının özelleştirilmesi aracılığıyla devletin küçülmesi gibi, küreselleşme döneminde tüm ülkelerde gözlenebilen süreçler, çalışan sınıfların niteliğinde ve bileşiminde önemli değişimlere neden oldu. Pek çok çalışmaya konu olan bu değişimleri tek bir cümleyle özetlemek gerekirse, denebilir ki, güvencesiz çalışanlar, çalışan sınıflar içerisinde giderek daha büyük bir kesimi temsil eder hale geldiler. Bunun emek/çalışanların hakları ve bu haklar için gerçekleştirilen mücadeleler bakımından nasıl sonuçlara yol açtığı, bu yazının tartışma odağını oluşturuyor.

Bu odak, her şeyden önce yeni ortaya çıkan çalışan/işçi kesimlerinin, "eski" işçi kesimlerinden farklarına değinilmesini ve bu iki grup arasındaki gerilimlerin irdelenmesini gerektiriyor. Çünkü, bu yeni işçi kesimlerinin tüm diğer hakları için belirleyici önem

taşıyan örgütlenme hakkına dair hukukun gelişimi, büyük ölçüde eski kesimlerin ve onların örgütlerinin bu "yeni" işçilere yönelik tavırları, bu tavırlar ise aralarındaki farklar zemininden beslenen gerilimler ile ilişkili.

Bu gerilimlerden ilki, enformel ekonomi içinde çalışan işçilerin kötü çalışma koşullarında ve çok düşük ücretlerle, sosyal koruma kapsamının çoğunlukla tamamen dışında çalıştırılabilmeleri nedeniyle, ve esnek üretim imkânları sayesinde giderek daha fazla işin enformel ekonomiye kaydırılmasından kaynaklanır.

Bir diğer temel gerilimi, tüm güvencesiz çalışma biçimlerinde ve enformel ekonomi içindeki tüm çalışma biçimlerinde kadınların ağırlıkta olması, buna karşılık klâsik güvenceli çalışma biçimlerinde ve "eski" işçi örgütlenmelerinde erkeklerin toplanması oluşturur.

"Yeni" işçi kesimlerinin hak temelli mücadele/aktivizm ve örgütlenmeleri, bir yandan işçi sınıfının bileşimi ve cinsiyetliliği, öte yandan çalışanların hâlihazırda var olan hak temelli örgütlenmelerinin niteliği ve özellikleriyle etkileşim içinde biçimleniyor. Başka bir deyişle, hem, deyim yerindeyse yeni bir

* Bu yazı, HFSA'nın İstanbul Barosu'nun işbirliğiyle düzenlediği "Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar IV" (İstanbul, 25-29 Ağustos 2008) toplantısı için hazırlanan ancak sağlıklı ilgili nedenlerle katılmadığım için sunulamayan bildirinin çok küçük bir veri eklemesi hariç, aynıdır.

** Dr. Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Görevlisi

Dilek Hattatoğlu

"mücadele hukuku" geliyor, hem de emek haklarına ilişkin var olan yazılı hukuk değişiyor.

Bu sunuşta, enformel çalışanların sendikalaşması sürecinde mücadele hukukunun gelişiminin yazılı hukukun değişmesiyle nasıl iç içe olduğunu, hak örgütlenmelerinin oluşum sürecinin, yani aktivizmin (yazılı) emek hukukunun gelişimine nasıl katkı yaptığına ilişkin bazı noktaları irdelleyerek, konuya bir giriş yapmayı deneyeceğim.

Elbette ki bu yazının sınırları, ancak, bazı temel noktaların, ülkemizden ve dünyadan belli başlı bir iki örnek üzerinden tartışılmasına imkân veriliyor. Kapitalizmin ilk dönemlerinden¹ itibaren var olmakla birlikte, özellikle 1960'ların sonlarından başlayan dönüşümle birlikte en yaygınlaşan çalışma biçimlerinden biri, 1996'da² kullanıma giren adlandırılışıyla ev-eksenli çalışmadır. Örneklerimden bazıları, ev-eksenli çalışma üzerinden olacak. Yukarıda saydığım süreçlerle büyüyen güvencesiz çalışan kesimlerin bir diğeri ise, tarım işçileri daha doğrusu tarım işsizleridir. Gerçekten de tıpkı Sanayi Devrimi'nin ilk yıllarında, ticaret kapitalizminden sanayi kapitalizmine geçişte İngiltere'de yaşanan çitleme hareketi sonucunda topraklarından atılan ve kent merkezlerine, fabrikalara "sürülen" köylüler gibi, 1980'lerden itibaren Latin Amerika'nın çeşitli ülkelerinde de topraklarından sürülen tarım işçileri,

kentlere yığılmış ve kent yoksullarını oluşturmuştur. Bu ülkelerden biri olan Brezilya'da önceleri "kent yoksulları" diye anılan fakat kendi adlandırmalarıyla "topraksız" kesimlerin örgütlenmesi, halen dünyanın en büyük örgütlenmelerinden biri haline gelmiş olan MST'dir (Topraksız Köylüler Hareketi). Diğer örneklerim de bu hareketten olacak.

"İŞÇİLER", GÜVENCESİZ ÇALIŞANLARA KARŞI!

Alışıl gelmiş, "fabrikada" çalışan, yani hayatı işyeri/ev mekân ayrılığı zemininde örgütlenmiş, genellikle³ güvenceli çalışanların işçi sınıfı içinde oransal olarak giderek daha küçük bir azınlık haline gelmelerinin, emek hareketleri ve örgütlenmeleri ve dolayısıyla mücadele hukuku bakımından çok çarpıcı sonuçları da oldu. Bu sonuçları tartışmadan önce, nasıl bir küçülmeden söz ettiğimi örneklemek istiyorum. Mesela Avustralya'da 1980'lerin ikinci yarısında kadın hazır giyimi sektöründe 1 fabrika işçisine karşılık 14 dışardan çalışan (*outworkers*) işçi vardı; o sıradaki adıyla TCFUA'nın (Tekstil, Kumaş ve Ayakkabı İşçileri Sendikası) yaptığı bir araştırma, bu oranın 1990'ların başında 1'e 15'e ilerlediğini ortaya koymuştur.⁴ Aynı araştırmanın bir diğer bulgusu, 1980'lerde ortalama 6 fabrika işçisi çalıştıran bir şirketin 200 dışardan işçi

(1) Karl Marx, "Bağımsız ev üretimi'nin kapitalizmle birlikte "bağımlı ev üretimi"ne dönüştüğü süreci çeşitli örneklerle anlatır (Kapital, Cilt I ve II, çev. Mehmet Selik, Otlak Yayınları, 1974).

(2) ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), bu tarihte kabul ettiği HomeWork/Evde Çalışma konulu Sözleşme (No 177) ve Tavsiye Kararı'nda (No 184) "Evde Çalışma"yı, bağımlı çalışma olarak tanımladı. Oysa evde gerçekleştiren çalışma bağımlı olabildiği gibi bağımsız da olabilmektedir; evde çalışanlar örgütleri, bu nedenle, bağımsız evde çalışanları da kapsayan bir terim olarak ev-eksenli çalışma terimini kullanmaya başladılar.

(3) "İçerde" çalışmak, her zaman iş güvencesine sahip olmak anlamına gelmiyor. Fakat düzenli istihdam edilen dolayısıyla gelir ve haklar güvencesine sahip çekirdek işçiler - iş olduğunda o süreyle sınırlı istihdam edilen ve ne gelir ne de haklarla ilgili güvencelere sahip olmayan çevre işçileri / core workers- periphery workers) ayrımı tam da güvencelilik niteliği üzerinden gerçekleşiyor.

(4) TCFUA, Hidden Cost of Fashion, Sendika Yayını, Sydney, s. 9.

çalıştığı şeklindeydi. Bu kesinlikle sadece Avustralya'ya ya da tekstil/konfeksiyon sektörüne özgü değildir. En modern sektörlerden biri olan otomotivde esnek üretimin öncüsü şirketlerden biri olan Toyota'nun 36 bin taşeronla iş dağıttığı⁵, bunların da evlerdeki işçilere iş verdiği eski bir bulgudur. ILO'nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) 1995 tarihli Evde Çalışma Raporu, bu çalışmanın yaygınlaştırılmasının ardındaki önemli bir nedenin, insanların, iş güvencesinin, sosyal hakların, ücret/gelir sürekliliğinin ve güvencesinin ya hiç olmadığı ya da çok kötü olduğu koşullarda çalıştırılabilmesi olduğu saptamasını yapmaktadır.

Başka bir deyişle, daha düşük ücretlerle daha kötü koşullarda çalıştırılabilen işçiler arttıkça, bir yandan güvenceli çalışanlar yani iş güvencesine ve çalışmaya bağlı haklara sahip olanlar, çalışan sınıflar içerisinde giderek azaldı, adeta "şanslı azınlık" haline geldi; ama bu durum, bir yandan da kendi güvenceliliklerine yönelen tehdidi, yeni işçi kesimleriyle özdeşleştirmeleri ölçüsünde yeni çalışma biçimlerine yönelik geliştirdikleri dışlayıcı tavırlar için de zemin oluşturdu. Var olan işçi örgütlenmelerinin, asıl olarak eski işçilerin örgütlenmeleri olması ölçüsünde de, bu dışlama tavırları işçi örgütlenmelerinin en azından ilk tavrını biçimlendirdi. Yeni ve güvencesiz çalışanların büyük ölçüde kadınlardan oluşması da bu eğilimi güçlendiren bir etki oldu. Başka bir deyişle, "işçiler" in

hissiyatı, var olan işçi örgütlerinin (sendikaların) tavrına dönüştü ve sendikaların giderek genişleyen bir kesimi oluşturan güvencesiz çalışanlara yönelik ilk tavırları, onları sınıfdaşları olarak benimsemek yerine "ekmeklerini çalanlar" olarak görmek ve bu çalışma biçimlerinin yasaklanması için uğraşmak oldu. Bunun çok iyi bir örneğini, sanayi devriminden beri var olmakla birlikte özellikle küreselleşmeyle birlikte gerçekleşen dönüşümlerle yaygınlaşan başlıca güvencesiz çalışma biçimlerinden biri olan ev-eksenli çalışmaya karşı, var olan sendikaların aldıkları tavır oluşturur. Çok çeşitli örnekler mümkün; ama sadece biriyle yetineceğim. Yukarıda bir araştırmasından da söz ettiğim Avustralya'daki TCFUA, ücretleri düşürdüğü ve fabrika işçileri için toplu pazarlık zeminini ortadan kaldırdığı gerekçeleriyle, dışardan çalışmanın (*outwork*) yasaklanması şeklindeki yaklaşımın ancak 1986'da değiştirmiştir.⁶ Türkiye'de de en büyük işçi konfederasyonu olan Türk-İş'in 2001 kadar yeni tarihli bir yayını olan *Eve İş Verme: Sorunlar, Öneriler* adlı kitapçıkta, bu çalışma biçiminin "Maliye Bakanlığı'na bilgi verilerek" "bu konudaki yasaların gerektiği gibi uygulanması sağlanarak eve iş vermenin en azından kısıtlanabileceğine"⁷ ilişkin öneri geliştirilmektedir.

Fakat bu yasaklama tavrı, sonuçta bir ilk tavidir ve aslında sendikaların yeni çalışma biçimlerine yaklaşımının yıllar içinde dışlamadan kapsamaya doğru geliştiğini söylemek mümkündür.

Üretimdeki değişim ve bunun üye tabanlarında yarattığı aşınma, giderek daha fazla sendikayı bu yeni işçi kesimlerini örgütlemeye yöneltmiştir. Bu türden yönelim değiştiren en eski ve en başarılı sendikalardan biri, Madeira Nakış İşçileri Sendikası'dır. Bu sendika önceleri sadece fabrika işçilerini örgütlerken 1975'ten itibaren tüm sektörü yani ev-eksenli çalışanları da örgütlemeye yönelmiş, gayet yaratıcı örgütlenme yöntemleri kullanmış, girdiği ittifaklarla adadaki tüm sektörü örgütlemeyi başarmıştır. 1979'da ev-eksenli çalışanlar için ilk büyük kazanımını, sosyal güvenlik hakkını elde eden sendika,⁸ 1999'da da kadınlara erken emeklilik kazandı. Halen Madeira'da ev-eksenli çalışanlar emeklilik dahil, işsizlik sigortası, aile yardımı gibi çeşitli sosyal haklardan yararlanmaktadır.⁹

Ancak sendikalarla ilişki her zaman bu kadar "rahat" olmamıştır. Mesela 1971'de Hindistan Gujarat Eyaleti'ndeki TLA (Tekstil İşçileri Sendikası) da 1970'lerin başında "büyük işçi gruplarına sendikalaşmanın, mevzuatın ve devlet politikalarının hiç dokunmadığı"¹⁰ saptamasından hareketle, "serbest çalışan"¹¹ kadınları örgütlemeye başlamış, ve bu grubun ayrı bir örgütte örgütlenmesinin daha uygun olacağına karar verilerek, 1972'de kısa sürede dünyadaki en başarılı enformel çalışan örgütlenmelerinden biri olan SEWA (Serbest Çalışan Kadınlar Örgütü) kurul-

muştur.¹² Ancak SEWA'nın kurucularından olan ve bu süreci aktaran Jhabvala, 1981'e gelindiğinde TLA ile SEWA'nın ilişkilerinin bozulmuş olduğunu belirtir ve bunun nedenleri olarak, TLA'nın "kendi orta yerinde iddialı bir kadın grubunu kabul etmemesi"ni ve "ayrıca örgütlü sektördeki işçileri temsil eden TLA'nın çıkarlarının, örgütsüz kadın işçileri temsil eden SEWA'nın taleplerinin sık sık çatışması"nı¹³ gösterir.

Dolayısıyla, şöyle söylenebilir: Her ne kadar yönelim, bu yeni kesimleri örgütleme şeklindeyse de, bu süreçte ev-eksenli çalışanlar, eski işçi grupları ve onların örgütleriyle aralarındaki gerilimler nedeniyle, var olan sendikaların dışında, kendi örgütlenmelerini oluşturmak durumunda kaldılar. Başka bir deyişle, güvencesiz çalışanların kendi örgütlenmelerini oluşturmaları, bir yandan işçiliklerinin ama diğer yandan işçiliklerinden doğan taleplerinin diğer işçi kesimlerince ve ilgili taraflarca tanınıp kabul edilmesi sürecini, gerektirmiştir.

"İŞÇİ" VE "SENDİKA" OLMAK MÜCADELESİ

Halen dünyadaki en güçlü ve başarılı güvencesiz çalışan işçiler sendikalarından biri olan SEWA (Gujarat, Hindistan), üyelerinin "işçi" kendisinin de "sendika" olduğunu kabul ettirebilmek için sıkı bir hukuk savaşını vermiştir. Çalışma Bakanlığı, "hiçbir bildirilmiş işveren olmayınca, işçilerin

(8) Rowbotham, Sheila, 1999, s. 14-15.

(9) Jhabvala, Renana, 1994, s. 115.

(10) Self-employed. Bu terim, Türkçe'de avukatlık, mühendislik gibi profesyonel mesleklerde çalışanları çağırılmaktadır ama buradaki kullanımı, (tek) bir işverene bağlı olmaksızın çalışan şeklindedir.

(11) Jhabvala, Renana, 1994, s. 115.

(12) Agy, s. 115.

(13) Jhabvala, Renana, Dignity and Daily Bread, s. 115

(14) Halen SEWA'nın 350 bini aşkın üyesi var. Bu üyelerin üçte birini ev-eksenli çalışanlar, kalanını ise sokak satıcıları oluşturuyor.

(5) Swasti Mitter, "On Organising Women in Casualised Work: A Global Overview", Dignity and Daily Bread, ed. S. Rowbotham and S. Mitter, Routledge, 1994. Kaldı ki Japon modelinin başarısı, gerek gelişmekte olan ülkelerde "stoksuz" ve "anında" [just in time] üretim organizasyonuna yönelimi artırmıştır; Mitter'in ifadesiyle, "Eğilim, Japonların izinden gitmektir" (s. 17).

(6) Rowbotham, Sheila, 1999, s. 10.

(7) Koç, Yıldırım, 2001, s. 57-58.

kendisine karşı mücadele edeceği hiç kimsenin de olamayacağı" savına karşı, SEWA "bir sendikanın ille de bir işverene karşı mücadele etmesi gerekmediğini, fakat işçilerin birliği için mücadeleye ettiğini" savunmuş¹⁵ nihayet 1972 Nisanı'nda kendini sendika olarak tescil ettirmiştir.¹⁴

Ev-eksenli çalışanların "işçi" olarak kabul edilmeleri mücadelesinde çok önemli adımlardan biri, aynı zamanda uluslararası ev-eksenli çalışanlar hareketinin bir kazanımı da olan Evde Çalışma konulu ILO Sözleşmesi'nin kabulüdür. 1996'da kabul edilen bu sözleşmeyle (No 177), evde çalışma, bağımlı çalışma olarak tanımlandı ve evde çalışanların da tüm diğer işçilerle aynı haklara sahip olması gerektiği vurgulandı. Aktivizm ve haklar arasındaki ilişkiler bakımından ilginç bir ipucu, bu sözleşmenin kabulü için gerçekten de hem ulusal düzeylerde hem de uluslararası düzeyde ciddi kampanyalar yürütmüş olan HomeNet (Uluslararası Ev-eksenli Çalışanlar Dayanışma Ağı)¹⁵ ve üyesi örgütlerin yayınlarında bu olayın duyurulduğunda kullanılan dildir: *Victory for Homebased Workers! (Evde Çalışan İşçilerin Zaferi!)*

Aktivizm ile emek haklarının gelişmesi arasındaki ilişkiye başka örnekler de verilebilir. Fakat şimdi başka bir tarafını, meşruiyete ve mümkünse yasallığa gösterilen özeni örneklemeye geçmek istiyorum.

MEŞRUIYET ÖZENİ

(15) Ev-eksenli çalışanların o tarihteki uluslararası örgütü olan HomeNet, 2002'de kendini teshetti. 2006'da Federation of Homeworkers World Wide / Dünya Evde Çalışanlar Federasyonu kuruldu.

(16) Hukuki meşruiyet değişimin sebebi, bu işçi gruplarının bizzat kendilerini ortaya çıkarmış olan nesnel koşullardan kaynaklanan bir meşruiyete-filili meşruiyete- zaten sahip olduklarını düşünmendir.

(17) Deklarasyon çeşitli yayın organlarında tam metin olarak yayınlandı. Bunlardan ikisi şöyle: Eğitim-Sen Kadın Dergisi, 8 Mart 2009 sayısı; Amargi Feminist Dergi, Mart 2009.

(18) <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/urk.htm>

Yeni işçi kesimlerini temsil eden örgütler, kendilerini ister hareket (MST) ister sendika (SEWA) olarak adlandırsınlar, eylemlerini yasalara dayandırmaya ve böylelikle meşruiyetlerini hukuki bağlamda gerçekleştirmeye gösterdikleri özenle dikkat çekiyorlar. Her şeyden önce, uluslararası belgelerin öneminin tanınması söz konusu; ayrıca yukarıda verdiğim ILO Sözleşmesi örneğinde bizzat uluslararası yasa oluşumuna katılma iradesi somutlaşıyor.

Bu hukuki meşruiyet¹⁶ arayışına ilk örneğim yine ev-eksenli çalışmadan fakat bu kez Türkiye'den. Kasım 2008 sonunda yapılan *Yıllık Planlama Toplantısı*'nda Türkiye HomeNet Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar Dayanışma Ağı, kendini Ev-Eksenli Çalışanlar Sendikası Girişimi'ne dönüştürme kararı aldı ve bir deklarasyon hazırladı. Kurulacak sendikanın nasıl bir sendika olacağına ve gelecekte neler yapacaklarına ilişkin, deklarasyonda şu ifadeye yer veriliyor:

"Şu an ülkemizde geçerli yasaların bizim sendikalaşmamıza imkân vermediğini biliyoruz. Ama uluslararası hukuktaki dayanıklarımızı ve TC Anayasası'nın uluslararası hukuka öncelik verdiğini de biliyoruz. Girişimimizin hukukiliğine ve meşruiyetine inancımız tam."¹⁷

Burada atıf yapılan uluslararası hukuki dayanaklar, *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* ve *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*'dir. *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*'nin 23/d maddesi, "Herkesin menfaatlerini koruması için

sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır" der.¹⁸ *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* de benzer bir şekilde, 11. maddesinde "Herkes barışçı amaçlarla toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve bunlara katılmak haklarına sahiptir" diye belirtir. İlginç olan belki de, işçilerin sendika kurma haklarını sadece işçilere değil de tüm herkese tanınmış haklar üzerinden gerçekleştirmeye çalışmalarıdır. Yalnız burada, Türkiye HomeNet Dayanışma Ağı'nın ve içindeki örgütlenmelerin "işçi" olduklarını kanıtlama uğraşından vazgeçmediklerini, aksine bu uğraşın yanı sıra uluslararası hukuka ve T.C. Anayasası'na dayalı meşruiyet sağlama çabasına girdiklerini vurgulamam gerek. Nitekim sonradan oluşturulan Türkiye HomeNet Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar Dayanışma Ağı içinde yer alan örgütlenmeler, 2006 yılında "ev-eksenli çalışanlara asgari ücret imza kampanyası" yürütmüş, 3 ay gibi kısa bir sürede tüm ülkeden sadece ev-eksenli çalışanlardan toplanmış 3.500 imzayı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na teslim etmiştir.¹⁹

Uluslararası belgeleri ve Anayasa'yı dayanak yapan aktivizm, sadece ev-eksenli çalışanlara özgü değildir. Hukuki meşruiyete özen gösteren bir diğer örgüt, MST'dir (*Movimento dos Trabalhadores Rurais sem Terra/Brazil's Landless Workers Movement/Brezilya Topraksız İşçiler Hareketi*). "1970'lerin sonunda güne Brezilya'da tarım işçilerinin somut, münferit toprak mücadelelerinden doğan"²⁰ MST, resmen 1984'te kuruldu. Başlangıçta toprak işgalleri

odaklı bir aktivizm sergilerken, "yavaş yavaş, toprak kazanmanın önemli fakat yetersiz olduğunu, ayrıca krediye, barınmaya, teknik desteğe, okullara, sağlık hizmetlerine ve topraksız bir ailenin karşılanması gereken diğer ihtiyaçlarına da gerek olduğunu anlamaya başlamasıyla"²¹ faaliyetlerini genişletti. Ne Brezilya'daki ne de Latin Amerika'daki ilk toprak mücadeleleri örgütü değil, ama halen en büyüklerden biri, halen Brezilya'nın 27 eyaletinden 23'ünde etkin ve 1,5 milyonu aşkın insan MST yerleşimlerinde yaşıyor. Mücadelenin tarım reformu olarak adlandırılan MST'nin mücadeleleriyle, dünyada toprak dağılımının en bozuk olduğu bir ülkede, "yaklaşık 350.000 aile kendi topraklarına yerleştirilmiştir ve 80.000 aile de eyalet hükümetlerince tanınmayı bekleyerek geçici yerleşimlerde yaşamaktadır."

MST yerleşimlerindeki 1800 devlet okulunda, yaklaşık 160.000 öğrencinin okuduğu, öğretmen eğitimi için 7 devlet/eyalet üniversitesiyle ortak programlar gerçekleştirildiği, ayrıca UNESCO ve 50'yi aşkın üniversiteyle bağlantılı olarak 19.000 ergen ve yetişkin için okuma yazma programı geliştirildiği, Brezilya Çevre Bakanı'nın desteğiyle yerleşimlerdeki liderler için bir Çevre Eğitimi programı hazırlandığı belirtiliyor, MST web sitesinde.

Bu örnekleri artırmak mümkün; fakat bir kez yerleşim yasallaştıktan sonraki işbirliklerinden çok, mücadelenin ilk aşamalarındaki meşruiyet özenini irdelemek daha açıklayıcı olacak.

(19) Bakanlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Genel Müdürü imzasıyla verdiği cevapta, ülkemizde asgari ücretin çalışan herkes için belirlendiğini, bunun için İş Kanunu kapsamına girmek yani işçi olarak tanınmak gerekmediğini, belirlenen asgari ücrette tek ayrımlı yaş üzerinden olduğunu (16 yaşından küçükler ve 16 yaşından büyükler) belirtmiştir. Kaynak: Bakanlık'ın dilekçe sahiplerinden C.C.'a cevabı. Yayınlanmamıştır.

(20) <http://www.msbrazil.org/?q=history>

(21) A.g.link.

MST, yerleşimlerini işgal ettiği topraklar üzerinde kuruyor, zaman zaman silahlı saldırılara maruz kaldıkları ve hayati tehlike altında olduklarına dair çeşitli örnekler var MST tarihinde. Ancak MST, toprak işgallerini Brezilya Anayasası'na dayandırarak gerekçelendiriyor. Sitelerinde aynen şu ifade var: "Toprak işgalleri, üretim dışı kalan toprakların 'daha geniş sosyal işlev' için kullanılmasını vazedən Brezilya Anayasası'ndan kökenler."

Yerel olarak tartışılan ve sonra Ulusal Toplantılar'da kabul edilen sloganlarının gelişiminden de anayasallığa ve hukuki meşruiyete gösterdikleri özen izlenebilir. Şöyle ki, 1979-1983 yılları arasında, yani münferit toprak işgallerinden resmen kuruluşuna kadarki dönemde "Toprak İşleyenindir!", başlıca sloganlarıyken, 1984-1988 döneminde, "Toprak Reformu Yoksa, Demokrasi De Olmaz. Toprak İşgali, Tek Çözümdür!" temel slogan olmuş. Sonrası da şöyle:

- 1988-1995 dönemi:
- "İşgal et, Üret, Diren!"
- 1995-2000 dönemi:
- "Toprak Reformu: Herkes İçin Mücadeledir!"
- 2000'den bugüne:
- "Toprak Reformu: Büyük Plantasyonların Olmadığı Bir Brezilya İçin!"

SONUÇ YERİNE

Gerek ev-eksenli çalışma, gerek tarım işçileri örgütlenmeleri örneklerinde ortak olan noktalar var: Öncelikle görünürlük mücadelesi, bir işçi grubu olarak varlığını kabul ettirme ve işçiliğine bağlı haklarını edinme mücadelesi söz konusu. Bu mücadele içinde, sadece kendi gruplarıyla sınırlı olmayan bir ufka

sahip olmaları, belki de buna zorunlu kalmaları, bir diğer nokta. Ayrıca, tüm bu örneklerde, işçiler/çalışanların mücadelelerini genel bir meşruiyete dayalı bir hukuk mücadelesi olarak sürdürmeleri söz konusu ve bunun da toplumun geneli bakımından sonuçları var. Her ne kadar bu yazının sınırları, bu sonuçları tartışacak kadar geniş olamadıysa da, son olarak, yeni çalışan gruplarının, genel ya da fiili meşruiyetle yetinmeyerek, hukuki meşruiyet kazanma yönünde davranmalarının, aktivizmlerini bu özenle biçimlendirmelerinin önemli olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/trk.htm>
- ILO (1995): *Home Work I*, ILO Publication, Cenevre.
- Jhabvala, Renana (1994): *Dignity and Daily Bread*, Routledge, Londra ve New York.
- Koç, Yıldırım (2001): *Eve İş Verme: Sorunlar Öneriler*, Türk-İş Eğitim Yayınları, No 63.
- Marx, Karl (1974): *Kapital*, Cilt I ve Cilt II, çev. Mehmet Selik, Odak Yayınları.
- MST: <http://www.msbrasil.org/?q=history>
- Rowbotham, Sheila (1999): *New Ways of Organising in the Informal Sector Four Case Studies of Trade Union Activity*, A HomeNet Study Pack, Ekim.
- Tate, Jane (1994): "Organising homeworkers in the informal sector, Australia", der. M. Hosmer Martens ve S. Mitter, *Women in Trade Unions: Organizing the Unorganized*, Uluslararası Çalışma Bürosu, Cenevre.
- TCFUA (1995): *The Hidden Cost of Fashion, Report on the national out-*

Biyoetikte Hakim Etik Teoriler *

Altan HEPER **

I. KONUNUN ÖNEMİ

Biyoetikte ilgili hergün gazetelerde haberler çıkmaktadır. Bunlardan biri de 12.08.2008 tarihli gazetelerde yer alan Yeditepe Üniversitesi'nde yetişkin insan kök hücrelerinin yeniden programlanması ile ilgili bir haberdir.¹

Biyoetik tartışmalarında geleneksel olarak ilk tüp bebek Loussia Brown'un 1978'de doğumundan bahsedilir ve bu doğum bir milat olarak gösterilir.² Biyoetik alanında 1996'da klonlaşmış koyun Dolly, 1998'de Amerikalı bilim adamlarının kök hücreleri insan hücrelerinden ayırma ve bundan da hücre serileri kazanması önemli tartışmalardandır. 2000 yılında Britanya Avam Kamarası 14 güne kadar olan embriyolarda araştırmaya izin veren bir düzenlemeye olanak sağladı. Bunun tedavi amaçlı klonlamaya başlangıç teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Haziran 2000'de A.B.D'li Celera şirketi insan enformasyon sıralamasının ham taslağına ulaştıklarını açıkladı. İnsan genomunun tek tek harflerinin ortaya çıktığını düşünsek de, yaşamın kitabının

okunması için daha yolun çok uzun olduğu aşikardır.³ Çok yakınlarda bir doğum Almanya'da büyük yankı uyandırdı; Aschaffenburg'da 64 yaşında bir Türk kadını, bir Doğu Avrupalı 25 yaşlarında bir kadının ve yine 64 yaşındaki kocasının yumurta ve spermının yardımıyla hamile kalıp 22.11.2007'de sezeryanla doğum yaparak çocuk sahibi oldu.⁴ Bu olay modern teknolojinin yardımıyla doğal sınırların aşılması probleminin tekrar tartışılmasına yol açtı. Doğa insanlara sınırlarını onların taşıyabileceği yüklerle göre belirlemiştir. 64 yaşındaki bir kadının hamileliği normal koşullar altında doğanın kadına çizdiği sınırların çok dışında kalmaktadır. Bu müdahale çok ağır niteliktedir. Çocuksuz ailenin çocuk sahibi olma hakkı şahsiyet haklarının geliştirilmesi, ailenin toplumun temel taşı olması, korunması gibi temel haklara dayandırılrsa da, çocuğun menfaatleri açısından çocuğun yaşlı ana ve babayla ilişkisinin çok problemlı bir ilişki olacağı düşünülebilir. 18 Ocak 2008 tarihli gazeteler Amerikalı bilim adamlarının Doly klonlamasındaki yön-

*Hukukta Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar -IV başlıklı 25-29 Ağustos 2008 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen sempozyumda sunulan tebliğ

** Dr. Würzburg Üniversitesi- Avukat Stuttgart / İstanbul

(1) Hürriyet, 12.06. 2008

(2) Heidi Hoffmann, *Biopolitik, grenzenlos*, yay. Heidi Hoffmann, 2005, Herbolzheim, s. 9

(3) Maria Böhmer, *Innere Sicherheit, Menschenwürde, Gentechnologie*, 1995, yay. G. Robbers, D. Unfach, K. Gebauer, s. 54; Maximilian Müller, *Härlin, Embryonenschutz und Menschenwürde, zur politischen Diskussion in Deutschland*, in: *Dokumente* 3/20, 51-57

(4) *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 3.12. 2007, s. 11; benzeri bir olay için yine aynı gazete, 24.5. 2007, s. 10